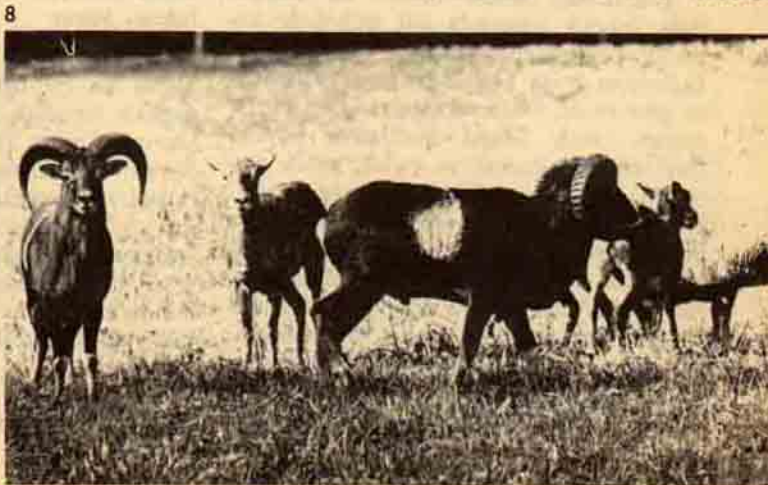


Omurgasızlar ve Kuşlar dışında, kuşakların çatışması hemen bütün memeli türlerinde görülür. Aslan yavrularında (1), antiloplarda (2), çayır köstebeklerinde (3) su aygurlarında (4), fillerde (5), gorillerde (6), şebeklerde (7) ve yaban koyunlarında (8), bu olaya sık rastlanmaktadır. Bu çatışmalar çok çeşitli şekillerde belirip hayvan toplumunun aldığı şekle bağlıdır ve Belçika'lı Vereyen'e göre çok yakın akrabalar arasında birleşmeyi önlemeye yöneliktir.



# HAYVANLARDA KUŞAKLAR ARASI ÇATIŞMA

JEAN - PIERRE JACOB



**K**uşaklar arası çatışmanın insanlara özgü bir davranış olduğu sanılabilir. Fakat böyle düşünmek yanılmak olacaktır: bu gibi çatışmalara birçok hayvan türlerinde de rastlanır. Kuşaklar arasındaki çatışmanın çok anormal bir olay olduğunu düşünmek de yanlıştır: bu gibi durumlar birçok türlerde normal sayılır ve grubun normal evrimini şartlar. Sözün kısası, eğer psikanaliz deyimleri ile ifade etmek istersek, hayvanlar da sorumlu erişkinler haline gelmeden önce «babalarının öldürmek» zorundadırlar.

«Kuşakların çatışması» bir mevsimden fazla bir arada yaşayan hayvanlarda görülür. O halde Omurgasızlar veya Kuşlar söz konusu değildir: çünkü bu gibi hayvanlar üreme devreleri tamamlandıktan sonra birbirlerinden ayrılırlar. Bu genel kurala aykırı bazı durumlar bulunur, Lorenz tarafından incelenmiş yaban kazları gibi. Amerikan deve kuşları da (nandu'lar) 12-20'si bir arada sürü halinde yaşarlar; aşırı mevsimi başlar başlamaz erkekler genç rakiplerini sürüden kovarlar. Fakat vakaların büyük çoğunluğunda kuşakların çatışması olaylarına Memeli'lerde rastlanır. Bu çatışmalarda hayvan toplumunun yapısı, aşama sırası (hierarchy) ve cinsel rekabet rol oynar.

Çatışma aşında hayvan toplumunun şekline bağlıdır; bu şekilde çok değişkendir. Bazı hayvan toplumları tek bir erişkin erkek ile birçok dişiden oluşur. Bazen dişiler, genç erkekler, erişkin ve yalnız erkekler hepsi bir arada yaşar. Bazen de küçük poligamik (= birden fazla eşle cinsel ilişki sürdürülen) aile topluluklarına rastlanır; bu gibi topluluklarda sayıca fazla genç erkekler sürünün bir parçasını meydana getirmekle birlikte ondan ayrı yaşarlar. En fazla rastlanan hayvan toplumu şekli şöyledir: bütün dişiler her yaşta gençlerle bir arada yaşar. Erişkin erkekler ve olgunlaşmış genç erkekler bu dişiler-gençler sürüsünden ayrılmıştır; bunlar ya tek tek veya «bekâr kabileleri» şeklinde bir arada hayatlarını sürdürürler. Bekâr erkekler dişilerin cinsel alevlenme mevsimi gelmeden önce onlara yaklaşmaz. Geyik ve fil toplumları böyledir.



### PEMBE FLAMİNGO'LAR :

Üstün hayvanlarda psikanaliz ile ilgili davranışlar bulunduğunu kabul etmek çekici olurdu. Fakat insanlarda bulunduğu iddia edilen «babaya karşı gelmek» olayı ile genç erkeklerin hayvan toplumlarından kovulması olayı arasında aşılmaz uçurumlar vardır. Özellikle cinsel bakımdan serbest davranışlı birçok türlerde gençler babalarının kim olduğunu hiçbir zaman bilemezler. Genç erkeklerin toplumdışı edilişi iki amaca yöneliktir. Erişkin erkek veya sürübaşı erkek sürüdeki dişilerin yalnız kendisi ile çiftleşmesini sağlamış olur. Bu dişilerin yavruları böylece üreme bakımından en kuvvetli karakterleri kalıtsal olarak almış doğarlar (natürel seleksiyon veya tabii seçim) Hayvanlarda kuşakların çatışması türlerin devamı ve daha iyiye gitmesi bakımından faydalı olmaktadır.

Fillerde dişiler 3-4 kuşak bir arada yaşarlar; haminneler, kızları ve kız torunları sağlam bir birlik kurmuşlardır. Makak maymunlarında yaşlı bir büyükanne ile kızları ve kız torunları bir ailenin bireyleri gibi birbirlerine bağlıdırlar. 70 maymundan ibaret bir toplumun incelenmesi kesin olarak göstermiştir ki bir maymun ailesinde ne kadar çok kız çocuğu varsa o aile o derece sağlam bir yapı göstermektedir.

Dişilerin üç kuşağı arasındaki bu çeşit sıkı ve sürekli ilişkiler Korsika Yaban Koyunlarında, Ren Geyiklerinde, bazı Afrika antiloplarında ve Beyaz Gergedan'da da görülmektedir. Bu gibi toplulukları yaşlı bir dişi yönetir. Genç dişi geyiklerin devamlı bir dikkatle «patron hanımın» davranışlarını izledikleri anlaşılmıştır. Buna karşı genç erkek geyikler, ki hiçbir zaman bir grubu yönetmezler, bu gibi şeylere aldırış etmezler. Dişilerin birlik olduğu topluluklarda kavgalı erkeklerle düşmektedir.

### Genç Erkeklerin Toplum Dışı Edilişi :

Birçok türlerde genç erkekler asıl sürüden ayrı bir sürü halinde yaşarlar. Bun-

lar cinsel birleşme yapamazlar. Çünkü genç erkekler cinsel bakımdan olgunlaşır olgunlaşmaz —genç erkek aslanlarda yele ve antiloplarda daha koyu renkli tüyler belirir belirmez— sürünün erişkin erkekleri tarafından bazen çok vahşi bir şekilde sürüden kovulurlar; bu genç erkeklerin dişilere yaklaşmaları şiddetle yasaklanmıştır. Genç erkekler «bekâr sürüleri» halinde dişilerden ve yavrulardan ayrı yaşamak zorundadır. Ya bu şekilde toplum dışı edilmiş olarak yaşamak ya da tek başlarına diğer bölgelere göçetmek zorundadırlar. Bu şekilde bağımsızlığı seçmiş bir genç aslanın bazen ömrü boyunca göçebe hayatı yaşadığı görülür.

F. Spitz'in araştırmaları gösterdi ki erginliğe yaklaşmış genç erkek tarla fareleri her iki seks'e ait daha yaşlı bireyler tarafından zorla sürüden kovulmaktadır. Erkek çayır köstebekleri bir yaşına bastıktan sonra dişi ile cinsel birleşme imkânları aramaya başlarlar, fakat daha yaşlı erkekler buna engel olur. Genç erkek çayır köstebekleri sürülerini terkederek yeni bir bölgede yerleşmek zorunda kalır ve orada kendisiyle birleşecek dişiler beklemeye başlar. Southern'in yabani adavatanları üzerindeki araştırma-

ları gösterdi ki çiftleşme döneminde sürünün organizasyonu dişilerin kendi bölgelerine sahip çıkması ve yaşlı erkeklerin otoriter olması temeline dayanmaktadır. Yabani adavatanın yaşlı erkekleri genç erkeklerin kendilerine rakip olmalarına dayanamazlar ve onları ekseri zor kullanarak göç etmeye ve başka yerlerde yerleşmeye zorlarlar.

Antiloplarda sürünün başı olan erkek sürüde başka erkeklerin bulunmasına dayanamaz. İmpala cinsi geyiklerde erişkin erkek bir yaşındaki genç erkekleri sürüden kovar. Genç erkeklerin bu şekilde bir kenara itilmeleri olayı Clères Hayvanat Bahçesinde yarı tutsak yaşayan antiloplarda çok belirgindir. Sürüden kovulan genç erkek bir yandan bekâr arkadaşları ile yarışır, bir yandan da yaşlı bir erkeği sürüden kovup yerine geçme olanağını arar. Normal şartlarda, yani iki seks arasında sayı bakımından bir denge varken, Korsika yaban koyunlarının 3,5 yaşın altındaki erkekleri çiftleşme yapmak istediklerinde yapamazlar. Olsa olsa cinsel alevlenme mevsiminin sonuna doğru genç geyikler gibi bir iki kaçamak çiftleşme yapabilirler.

Genç erkeklere çiftleşme olanağı tanımamak ot yiyici büyük memelilerde çok görülen bir olaydır. Fakat insan eli işe karışınca bu olay bozulabilir. Bu çeşit bir değişiklik Fransa'da Alsace'daki vahşi geyiklerin bilinen son sürüsünde görülmüştür. Avcılar en kuvvetli erkeklerin ölmesine sebep olurlar, çünkü vurdukları ile övüneceklerdir. Bu sebepten genç ve hatta boynuzları yeni çıkmış yavru erkekler çiftleşme olayına katılırlar. Bu, tür için zararlıdır ya birleşmelerden doğan yavru geyikler çok cılız olup uzun yaşayamazlar.

Demek ki bu çatışma (genç erkeklerin sürüden kovulması) bir anlam taşımaktadır. Bu şekilde çok yakın kan akrabalığı olan hayvanların çiftleşmeleri ve dolayısıyla türün kuvvetten düşmesi ve heterozigot'lüğün (anne ve babadan farklı kalıtsal karakterler almak) yayılması önlenmektedir. Belçika'lı biyolog Vereyen'e göre genç erkek su aygırlarının (hipopotam'ların) başına gelen de bu yüzdendir: genç erkekler dişilere ilgi gösterir göstermez erişkinler tarafından nehrin birkaç metre uzağına kovalanmakta ve suya yaklaştırılmamaktadır. Bazen bu genç erkekler, dişilerin ve yavruların bulunduğu «kreş»lerden yüzlerce metre uzağına, hatta kilometrelerce öteye kovalanmaktadır.

Genç erkek aslanlar üç yaşlarında cinsel olgunluğa eriştikleri zaman doğdukları sürüyü terketmek zorunda kalmaktadırlar. Bu genç aslanlar bir süre çocuksu tavırlar takınarak erişkin aslanların kendilerine saldırmamasını önleyebilirler, fakat içinde sonunda tek tek veya sürü halinde uzaklara göçetmek ve güç bir bağımsızlık hayatı yaşamak zorundadırlar.

Kurt sürüleri hayvan sosyolojisinde kurdışı bir durum gösterir. Olaya Pr. Chauvin işaret etmiştir. Bir kurt sürüsünde yavrular ve dişilerden başka sürübaşı bir erkek ve onun üstünlüğünü tanıyan diğer erkekler bulunur. Sürünün erkekleri sürübaşı kurdun cinsel birleşmedeki öncelik hakkına saygıda kusur etmemeye çalışırlar, bunlar diğer bakımlardan sürünün grup halindeki hayatına katılırlar. Sosyal düzenleri basittir: gençler erişkinlere büyük bir saygı gösterir. Bu korkulu saygı bazen o kadar ileri gider ki genç kurtlar erişkinler kendilerini koklarken toprağı yatıp idrar etmeye başlarlar. Aralarında kavga ettikleri çok az görülür.

Hayvanlar arasında genç erkeklerin çiftleşme hakkına sahip olmaksızın sürüde kalmaları sık görülmez, kurtlar bu bakımdan diğer hayvanlardan farklıdır. Kurtlardakine benzer bir davranış sadece grup halinde yaşayan bazı böceklerde görülür. Bazı yazarlara göre Avustralya yerlilerinde de benzer bir durum vardır: genç erkekler toplumdun dışarı atılmazlar, fakat cinsel birleşme yapabilme hakkını çok geç kazanırlar.

#### *Hoş Görmeye Geline :*

Belki diğer bazı kuruldışı durumlar da vardır. Kunduzlar üzerinde uzmanlaşmış P. Richard cinsel olgunluğa erişen genç kunduzların ebeveynleri tarafından kovulduğuna inanmıyor. Bu araştırmacı Fransız Bilimsel Araştırmalar Milli Merkezine (CNRS) ait bir kunduz çiftliğinde yaptığı gözlemlerde genç bir erkek kunduzun dört sene ebeveyni ile beraber yaşadığını ve bu sırada babası tarafından kendisine herhangi bir saldırı yapılmadığını görmüştür. Genç erkek kunduz bu süre sırasında babasını pek de fazla kızdırmadan annesi ile çiftleşebilmiştir. Maymunlarda da buna benzer davranışlar görülür. «Kuşaklar arası çatışmanın» birçok türlerde silinmeye yüz tutarak yerini hoşgörüyeye bıraktığı bir gerçektir. Goril ve Şempanze gibi insansı maymunlarda (Antropoid'lerde) kuşaklar arası çatışma diye birşey kalmamıştır.

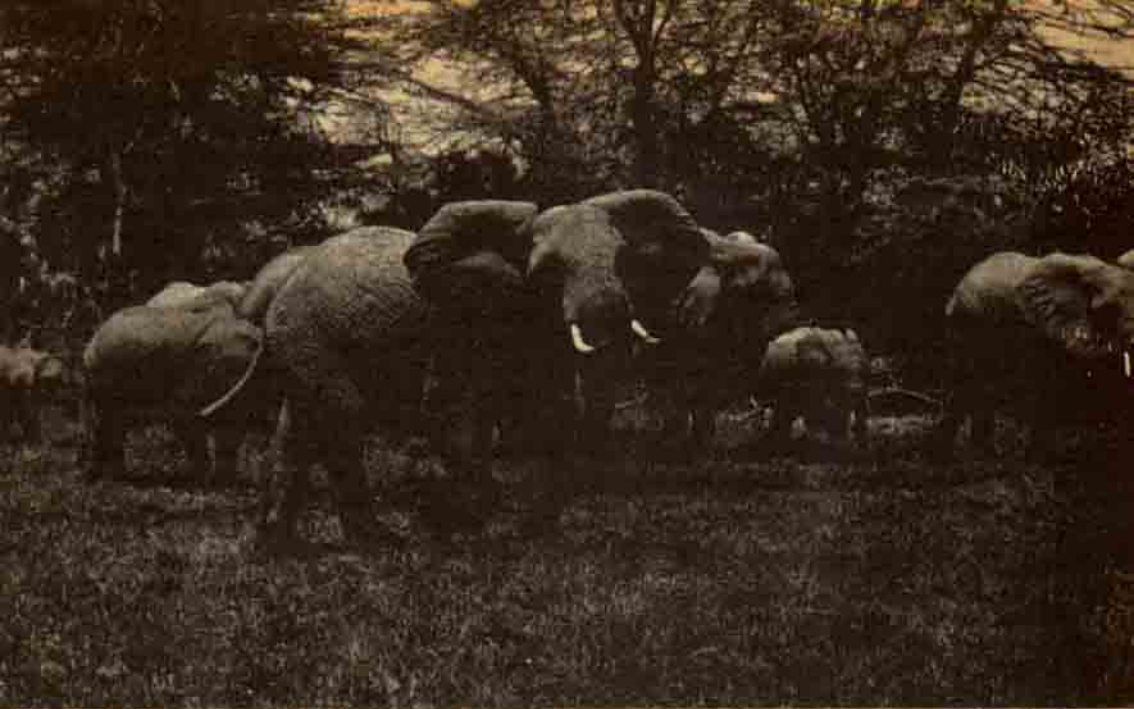


**Amerika'lı araştırıcı Calhoun'un fareler üzerindeki deneyleri kuşaklar arası çatışmanın tülle- rinin gelişmesindeki rolünü ortaya koymuş oldu.**

Homadryas cinsi maymunlar sürü halinde yaşarlar her sürü belli sayıda harem'lerden oluşur; her harem'in başında ise sözü geçen bir erkek vardır. Harem başı erkek maymun sürüde daha saygıdeğer bir duruma yükselmenin özlümini duyan genç erkek maymunlara karşı yerini korumaya çalışır. Patas cinsi maymunlarda bir erkek dört yılda cinsel olgunluğa erişir. Böyle bir erkek sürüde kalmak istiyorsa sürünün başındaki sözü geçen erkeği —ki kendi babası olabilir— kovmak ve onun yerini almak zorundadır. Çok ke-re genç erkek patas sürüyü bırakmak zorunda kalır, ondan sonra ya yalnız olarak veya kendisi gibi sürüden ayrılmış pataslarla birlikte yaşar. Lar cinsi kuyruksuz şebekelerde de genç erkek sürüden ayrılp şansını başka yerlerde aramak zorundadır. Buna karşı Makak cinsi maymunlarda belli bir hoşgörü vardır: sürünün dışındaki genç erkekler sürünün dışileri ile gıftleşebilirler.

Pr. Chavin'e göre son araştırmalar maymun sürülerinde ailenin varlığını göstermektedir. Birçok maymunlar ebeveynlerini tanımaktadır. Anne-çocuk bağı hayat süresince devam etmekte ve bir çekirdek teşkil eden bu bağdan diğer sosyal bağlar doğabilmektedir. Maymun sürülerindeki bireylerin soy durumları incelendiğinde bunların sıklıkla akraba oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum özellikle Japon makaklarında belirgindir. Dişi bir Rhesus maymununun erişkin oğlu sürü başı erkek tarafından saldırıya uğramış ve o zaman annesinin buna karşı koyduğu görülmüştür. Rhesus maymunlarının çoğu bit ayıklamak için ebeveynlerinden başkasına gitmez.

Jane Goodall'ın Şempanzeler üzerindeki çalışmaları gösterdi ki bunlarda cinsel birleşme hiçbir duygusal bağı doğmasına sebep olmuyor. Erkekler cinsel istekleri



Fil sürüleri çeşitli kuşaklara ait dişilerin bir arada yaşamaları ile meydana gelir; genç erkekler sürüden ayrı yaşamak zorundadırlar.

#### *Makak Maymunlarının Yenilik Yaratması Hakkında :*

alevlenmiş bir dişi için aralarında kavga etmezler. Gençlerle erişkinler arasındaki ilişkilerde saldırı ve boyunegme olayları seyrekler. Anne ile çocuklar arasındaki bağ ise kuvvetlidir. Goril daha da barış-sever gözükmektedir. Erişkin erkek goriller genç erkek gorillerin dişilerle ilgilenmelerine pek ses çıkarmazlar; hatta bazen bu ilişkileri büyük bir kayıtsızlıkla seyrederekler.

Her ne hal ise, Memelilerde görülen kuşaklar arası çatışma normal sayılan ve sözkonusu sürülerin hayatının bir parçasını meydana getiren bir olaydır. Bu çatışmalar sürü için bir tehlike olmaktan uzak olup sürünün yapısını korumaya yöneliktir. O halde çatışmadan çok benzerleriyle yarışa çıkma söz konusudur. Gençlerin bütün istediği varolan düzen içinde yerlerini almalarıdır. Hayvan davranışlarının kalıtsal olarak «önceden programlanmış» olduğu biliniyor. Dünyaya gelen her genç hayvan bir «ilksel kültür» ile, çeşitli alabilirlik (kabiliyet) ve davranış şekilleri ile doğmaktadır. Olaylarla yüklü bir 1968 Mayıs ayı (Fransa'da) insandan başka Memelilerde düşünülemez.

Bununla birlikte hiç olmazsa bir defa bir hayvan sürüsünde genç hayvanların diğerlerine bazı değişiklikler kabul ettirdiği gözlenmiştir. Bu gözlemi küçük Kos-hima adasındaki Japon makak maymunları üzerinde Dr. Masao Kawai yapmıştır. Önce bir hayvan birşey keşfetmiş, sonra bu buluş sürünün diğer hayvanları arasında yayılmıştır.

1953 sonbaharında 1,5 yaşındaki dişi bir makak maymunu kumla örtülü bir tatlı patatesi yerden aldı ve onu suya batırdı. Şüphesiz bu bir rastlantı idi, fakat hemen sonra ellerini kullanarak tatlı patates üzerindeki kumu yıkadı.

Bir ay sonra bu genç dişinin bir erkek arkadaşı da patatesleri yemeden önce yıkamaya başladı. Daha sonra genç dişinin annesi de onlar gibi yaptı. Yavaş yavaş bu yeni davranış şekli anneler, erkek ve kız kardeşler arasındaki günlük ilişkiler yardımı ile yayıldı : 1957'de 15 maymun bu çeşit davranışı benimsemiş bulunuyordu. Bunların hemen hepsi 1-3 yaşlar arasındaki genç makak maymunları idi. 4 yaşın üzerindeki hiçbir erkek maymun yeni davranış şeklini benimsemedi. Buna karşı üçü ergenlik çağında olan, ikisi de erişkin beş

